

НОВІТНЯ ПАРАДИГМА СУЧАСНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАВНИЧОЇ НАУКИ

Гуменюк Т. І.

ВСТУП

Метою функціонування та розвитку правової науки є вироблення знань і їхня організація у відповідну систему, а також створення способів і засобів розв'язання проблем, що виникають у ході функціонування та розвитку правових явищ, зокрема юридичної практики¹. Ми підтримуємо думку про те, що для юридичної науки важливо усвідомити, що за умов формування глобального простору, наскрізних макроекономічних і правових регуляторів національний розвиток, по-перше, дедалі більшою мірою визначається відповідними зовнішніми детермінантами (економічними, правовими, політичними, культурними); по-друге, процеси глобалізації загострюють економічну конкуренцію, яка прямо й опосередковано впливає, ускладнює й загострює політичне, правове, культурне, інформаційне суперництво, спричиняє конфлікти та протистояння між різними країнами та їхніми правовими системами; по-третє, ланцюги детермінації у правовому розвитку з однолінійних трансформуються у дволінійні зі зворотнім зв'язком і багатоланцюгові, причинні мережі; по-четверте, формування інформаційного суспільства за умов глобалізації стрімко поширює «інформаційну причинність» у правовій системі та взаємодії правових систем (національних, міждержавних, міжнародної)². Орієнтація на право Європейського Союзу та норми міжнародного права стає істотним чинником розвитку законодавства інших країн, у т. ч. й України. З огляду на це демократичні зміни потребують гармонійного розвитку економічної, політичної та правової систем. Тому актуальними постали проблеми перебудови чинної системи підготовки юристів, озброєних сучасними знаннями, культурою, високим рівнем громадянської та соціальної свідомості. Відповідно до основних принципів ООН щодо суспільної ролі й місця правника визначено, що юрист – це відкрита та доступна для клієнта особа, котра на засадах здобутої кваліфікації та дотримання високих стандартів моральності та професійної етики здійснює свою діяльність із захисту прав і законних інтересів клієнта з урахуванням публічного

¹ Луць Л. Сучасна українська правова наука: деякі проблеми та перспективи. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2. С. 23.

² Козюбра М. Праворозуміння: поняття, типи та рівні. *Право України*. 2010. № 4. С. 18.

порядку держави. Звідси основними завданням вищої юридичної освіти є надання належної професійної кваліфікації (знання правового порядку держави й уміння застосовувати законодавство у вирішенні справ) у поєднанні з вихованням професійних ідеалів і поваги до морального обов'язку, прав і свобод людини, а також постійне підвищення професійних навичок юристів, підвищення гарантованості індивідуальних і колективних прав людини відповідно до Рекомендацій Ради Європи щодо свободи здійснення юридичної професії. Слід зазначити, що в будь-якій науковій діяльності існує два взаємопов'язані напрями: фундаментальні інноваційні дослідження та прикладні розробки із практичної реалізації фундаментальних досліджень. У зв'язку з цим наукова діяльність та освітній процес університету перебуває в тісному органічному взаємозв'язку та не є відірваними один від одного в контексті професійної підготовки майбутніх фахівців. Об'єднання наукової й освітньої роботи слугують підґрунтям розробки нових форм інтеграції, що максимально забезпечують участь викладачів і студентів у дослідницькій діяльності³. З огляду на вищесказане метою статті є визначення основних концептів функціонування сучасної правничої науки. Вагомі питання функціонування та вдосконалення сучасної юридичної науки досліджували такі науковці, як О. Скрипнюк, С. Гусарев, М. Козюбра, В. Матвійчук, О. Петришин, П. Рабінович, В. Тацій, Л. Луць, Ю. Шемшученко, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, М. Кельман, В. Плавич та ін., однак подальшого наукового дослідження потребують концепти юридичної науки на сучасному етапі за умов часткової зміни пріоритетів правового регулювання та наявних реформаційних процесів.

1. Актуальні питання сучасної юридичної науки та практики

З огляду на зв'язок правничої професії та правничої освіти для європейського простору характерним є вплив професійно-громадського середовища юристів на формування стандартів юридичної освіти й акредитацію юридичних шкіл, тоді як із боку держави такий вплив певною мірою може здійснювати міністерство юстиції. В Україні діє низка громадських організацій різних юридичних професій: суддів, адвокатів, нотаріусів, прокурорів тощо – однак ані вони, ані Міністерство юстиції не впливають на формування стандартів юридичної освіти чи акредитацію юридичних факультетів⁴. Крім того,

³ Бошицький Ю.Л., Чернецька О.В. Поглиблення наукових досліджень сучасного права: вимога часу та засіб оптимізації юридичної освіти в Київському університеті права НАН України. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 6.

⁴ Майданик Р. Стратегія реформування юридичної освіти в Україні. Європеїзація української юридичної освіти. *Матеріали конференції у рамках Німецько-українського правознавчого діалогу*. Т. 2: українська версія / уклад. Томас Манн. 2016. С. 27.

на думку О. Калашник, вищі юридичні школи у різних європейських країнах мають певні спільні риси, зумовлені низкою чинників. Головною спільною рисою є практичне спрямування навчального процесу та чітко означена професійна орієнтація юридичної освіти. Такий підхід зумовлюють ринок юридичних послуг і доступ до правничої професії. Саме ринок правничої професії найбільше впливає на формування навчальних планів, і саме вища юридична школа повинна стежити за формуванням нових юридичних інститутів і механізмів, законотворчими процесами, а також за тенденціями розвитку національної правової доктрини⁵.

Творчий потенціал юридичної науки, зокрема в Україні, використовується ще недостатньо. Більшість економічних і соціальних реформ, передусім конституційної, адміністративно-територіальної, судово-правової, місцевого самоврядування та децентралізації влади потребують належного наукового супроводу і забезпечення. Значна кількість наукових висновків, пропозицій і рекомендацій не базується на глибокому пізнанні практики правозастосування, широкому використанні результатів соціогуманітарних наук. Існують певні проблеми, пов'язані з методологією юридичної науки, прогнозуванням і моделюванням у праві. Українська юридична наука ще недостатньо спирається на відповідні міжнародні та європейські стандарти. На окрему увагу заслуговує розробка наукових засад систематизації та кодифікації законодавства, визначення стратегії розвитку правової системи України на найближчу перспективу за умов євроатлантичного цивілізаційного вибору⁶.

Оскільки правознавство як практична наука за своєю природою вимагає визначеності, на цьому рівні не тільки можливі, а й необхідні короткі операціональні визначення права, які, не претендуючи на універсальність, служили б певним орієнтиром для практичної юридичної діяльності⁷. Безперечно, будь-яке наукове пізнання може бути охарактеризованим як завершене у певному сенсі, але не слід забувати, що свою повноцінність теорія набуває лише тоді, коли застосовується до актуальних питань практичного життя. Право не зможе стати значущим чинником впорядкування суспільних відносин, поки юридична наука, усі її галузі та напрями відповідно до особливостей свого предмета не стануть чутливими до реальних

⁵ Калашник О.М. Проблеми інтеграції юридичної науки і освіти. Сучасна юридична освіта: досвід минулого – погляд у майбутнє. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 жовтня 2016 р.)*. Одеса, 2016. С. 90.

⁶ Нагребельний В.П. В авангарді української академічної юридичної науки. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 9–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2019_10_4.

⁷ Козюбра М. Праворозуміння: поняття, типи та рівні. *Право України*. 2010. № 4. С. 19.

суспільних проблем, передусім інтересів пересічних людей⁸. Сьогодні через ускладнення економічних, культурних та інших соціальних зв'язків тенденції збільшення соціальної свободи сформували плюралізм суб'єктів, які формують право на позадержавному рівні. Як наслідок, формується досить складна система правового регулювання суспільних відносин на національному, міжнародному та наднаціональному рівнях. За умов глобалізації на зміну примату національного права фактично прийшов примат міжнародного права. Якщо раніше участь національних держав у формуванні міжнародного права була більш визначеною, то нині державам частіше доводиться зважати на норми міжнародного права, що вже прийняті, але процес взаємодії міжнародного права з національним правом має істотний потенціал нормотворчого й інституціонального характеру для обох правових систем, саме право вдосконалюється з появою та розширенням сфери його спільного регулювання. Сучасне право і всі соціальні явища та процеси, які визначають його розвиток і функціонування, перебувають під визначальним впливом глобалізації. Глобалізація породжує універсалізацію права, що відбувається у формі правової інтерналізації та правової конвергенції⁹. При формуванні права як властивості суб'єкта важливо враховувати складні процеси, що відбуваються в нашому глобальному світі, виділяти діалектику загального і приватного, класового і загальнолюдського. Під впливом єдиних за своєю природою глобальних викликів та імперативів соціально-економічного розвитку сучасного суспільства звучується сфера світоглядних розбіжностей, а між полярно протилежними ідеологіями проявляються точки дотику / конвергуючі елементи. Це об'єктивні веління часу, що відображають прогресивну тенденцію поступального розвитку людства. Змінюються його ціннісні аргументації, змінюється підстава і істотний зміст права суб'єкта, його моральні гносеологічні та соціально-психологічні механізми реалізації. Перспективу подальшого дослідження даної проблеми становить пошук оптимальних методів і форм соціально-психологічної діагностики заходів права особистості і її вплив на творчу активність суб'єкта. Вибір тактик, засобів і методів формування права визначається на підставі комплексів авторів, природи суб'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних відносин, між явною і латентною структурами права¹⁰. Процеси глобалізації зумовлюють необхідність формування достатнього правового підґрунтя для забезпечення

⁸Петришин О. Проблеми соціалізації правової науки. *Право України*. 2010. № 4. С. 137.

⁹Плавич В.П. Становлення і розвиток сучасного права в умовах глобалізації. *Правова держава*. 30/2018. С. 29. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/132827/137202>.

¹⁰Там само.

гармонійного співіснування націй і вирішення проблем загально-людського масштабу. Право виступає найважливішим елементом глобалізації, її необхідним нормативним фундаментом.

Сучасні процеси вдосконалення міжнародно-правових інституцій, оновлення міжнародного права, підвищення рівня ефективності правового регулювання як міжнародного, так і національного (внутрішньодержавного) рівнів зумовлюють важливість наукового дослідження правової доктрини, з одного боку, як сукупності науково обґрунтованих ідей, концепцій і принципів, а з іншого – як самостійного джерела (форми) права, що має потужний регламентаційний потенціал, потребують розширення свого застосування за сучасних умов посилення міжнародно-правового регулювання¹¹. Правова доктрина заснована на відносинах, які становлять зміст наукової діяльності та породжують відповідні наукові результати, що надалі набувають загальнообов'язкового, нормативного характеру. Н. Пархоменко стверджує, що правова доктрина характеризує юридичне наукове мислення та праворозуміння, є віддзеркаленням правових поглядів представників юридичної науки. В основі цього процесу знаходиться розуміння процесу наукового мислення, яке включає в себе виникнення потреби правового регулювання окремих суспільних відносин; науковий пошук; поява ідей та її обґрунтування; підтримка ідей на державному рівні та схвалення громадянськістю; перетворення ідей на концепцію проведення правової реформи у будь-якій сфері суспільного життя¹².

Одним із актуальних напрямів адаптації вітчизняного правознавства до викликів сьогодення має стати соціалізація юридичних знань, що передбачає розгляд правової проблематики у більш широкому контексті – суспільства загалом, а не лише його державної організації, опосередкованої відносинами із приводу формування та реалізації державної влади, адже і соціум виступає певною формою організації соціальних відносин шляхом горизонтальної інституціоналізації сфери громадянського суспільства, яке структурується за первинним публічним інтересом. Держава з цього погляду виступає як специфічне соціальне утворення, особливий інститут публічної влади в масштабах усього суспільства – суперінституціональна організація, функціональне призначення якої полягає в забезпеченні стабільності та стійкого розвитку соціуму шляхом централізації та концентрації його владно-примусового потенціалу. Такий підхід дає змогу розставити акценти у проблематиці співвідношення державності та громадянського

¹¹ Копиленко О.Л., Дмитрієв А.І. Правова доктрина в механізмі правового впливу: міжнародно-правовий вимір. *«Правова доктрина: міжнародний досвід та практична реалізація в Україні»* : матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 22 травня 2019 р. Маріуполь : МДУ, 2019. С. 21.

¹² Там само. С. 22.

суспільства, які разом становлять цілісний соціум, але виконують у ньому різні функції – громадянське суспільство є основою державності, а державна влада – важелем управління, що перебуває на службі у суспільства, забезпечує його потреби та інтереси. Зрештою, лише за умов чіткого усвідомлення соціальної природи права воно може стати дієвим засобом обмеження свавілля державної влади, розглядатися у контексті правової культури суспільства, формування поваги до права, почуття права тощо. У цьому плані засновники концепції правової державності обґрунтовано вбачали її підвалини у «правовому громадянському суспільстві», яке безпосередньо поєднує за посередництвом права його як громадські, так і державницькі засади¹³.

Справедливо зауважив Р. Калюжний, що, якщо юриспруденція і стає наукою, то наукою доволі своєрідною, адже її роль у суспільстві ніколи не зводиться до функції пізнання правових явищ. У процесі застосування правових норм неминуче виникають будь-які неясності, суперечності чи прогалини, які породжують непорозуміння, свавілля сторін. Крім того, існує постійна потреба у підтримці одноманітності у правових нормах і принципах, створення певного порядку в дії різних джерел права, виробленні суворої ієрархії серед них. Всі подібні завдання покликана вирішувати юриспруденція. Саме цим і визначається її роль і значення для функціонування і розвитку права¹⁴.

З позицій сучасного стану правової науки запровадження верховенства права в національну правову систему передбачає насамперед висвітлення правової проблематики у контексті суспільства загалом, а не лише його державно-владної організації, що тільки й здатне створити можливості для більш повного розуміння принципу верховенства права. Тому для досягнення соціально значимого результату в системі правового регулювання стають важливими не лише норми права як взірці поведінки, а й відповідні процедури та процес здійснення приписів правових норм, який не повинен відриватися від них, а також їхнього змісту¹⁵. Змістове тлумачення принципу верховенства права зумовлює потребу зміни акцентів й у тематиці правових досліджень. Право має розглядатися як продукт суспільства, насамперед взаємовідносин між соціалізованими індивідами, які набувають загальної значимості зі всіма її публічно-владними атрибутами. Для цього зміст поняття права має бути поширеним не лише за межі «наказу держави», а й сукупності норм права як лише потенційних, хоча й загальнообов'язкових правил

¹³ Петришин О. Право як соціально-юридичне явище: до постановки проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 4 (51). С. 14.

¹⁴ Петришин О. Проблеми соціалізації правової науки. *Право України*. 2010. № 4. С. 139.

¹⁵ Калюжний Р.А., Шапенко Л.О. Юриспруденція: від витоків до сучасності. *Юридичний вісник*. 2016. № 3 (40). С. 35.

поведінки в напрямі врахування певних ненормативних (діяльнісних) аспектів, які є необхідними складниками реалізації правових норм, розуміння права як специфічної соціальної реальності¹⁶.

На думку В. Андрейцева, значна частина правничих наукових досліджень зумовлена специфікою діяльності окремих правових інституцій і правоохоронних органів, створенням галузевих вищих навчальних закладів, що продукують науковий аналіз такої діяльності у різних сферах забезпечення прав і свобод громадян¹⁷. Сучасній методології правничої науки й освіти значною мірою перешкоджають стереотипи наукових підходів щодо визначення основних проблем правознавства, які існують уже довго і з часом перетворилися на систему міфів цієї науки.

Ще один напрям – зумовленість напрямів розвитку юридичної науки різними типами праворозуміння. Як зазначив В. Плавич, сучасна наука про право характеризується розмаїттям різних типів праворозуміння, тобто наукового пізнання і пояснення права як своєрідного та відносно самостійного, цілісного системного явища духовного життя суспільства. Вони розміщуються у рамках координат трьох основних напрямів у науковому пізнанні права (залежно від філософського фундаменту їхнього осмислення). Це природно-правові, соціологічні та нормативістські концепції та теорії права¹⁸. Відповідно змінилося і завдання юридичної науки. Вона намагається осмислити залежність права від людини. Посилення процесів глобалізації у сучасному світі та перспективи побудови гуманістичної, ліберально-демократичної цивілізації відіграли роль суттєвих стимулів до інтеграційних пошуків, спрямованих на теоретичні побудови, здатні «примирити» позитивістський і природно-правовий напрями у розвитку сучасного правознавства. Пошуки розгортаються у площині інтегративного праворозуміння, точніше інтегрального типу праворозуміння (системне пізнання права об'єктивно спрямовує на інтегральний підхід у його пізнанні). Причому інтегральний підхід застосовується у найширшому розумінні слова, від інтеграції, яка здатна подолати предметні полярності в середині всіх типів праворозуміння, до інтеграції, спрямованої на нову, загальнонаукову методологічну єдність позитивістських, природно-правових і соціологічних пізнавальних моделей. В останній позиції, звичайно, не

¹⁶ Петришин О. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин. *Право України*. 2010. № 3. С. 24.

¹⁷ Андрейцев В. Сучасна правнича наука та освіта: на шляху до Болонського процесу. URL: <http://library.uipa.edu.ua>.

¹⁸ Плавич В.П. Право на сучасному етапі розвитку юридичної науки. URL: <http://vuzlib.com/content/view/1078/112/>.

йдеться про створення єдиної універсальної теорії права, а виключно про вектор розвитку правової думки у третьому тисячолітті¹⁹.

У трансформаційний період розвитку пострадянських країн звичай не могла однозначно утвердитися лише одна концепція праворозуміння, і це стимулює відповідні пошуки та дискусії. Сучасні правники звернули увагу на відмову від неподільного, панівного у вітчизняній юриспруденції, легістського праворозуміння, в його концептуально-методологічних засадах утворилася прогалина, яка мала бути якнайшвидше заповнена, ліквідована (з огляду на конституційну заборону надання будь-якій ідеології статусу офіційно-державної, за умов розгортання академічної свободи), та спроби усунути таку прогалину почали здійснювати з різних, часом навіть взаємовиключних концептуально-методологічних підходів²⁰.

Сучасний розвиток науки юриспруденції у сфері праворозуміння передбачає превалювання природно-правового розуміння права. Право є невід'ємною частиною людини, й існування останнього поза межами життя людей визнається неможливим, а тому всі сучасні наукові позиції передбачають пріоритетність людини як фундаменту до виникнення й розвитку права²¹. Однією з тенденцій і перспектив сучасної науки юриспруденції у сфері праворозуміння є те, що у майбутньому відбудеться об'єднання найбільш раціональних і логічних зумовлених теорій щодо визначення сутності права, а також нівелювання безперспективних і найменш доцільних наукових позицій. Саме синтез наукових понять і уявлень сприятиме більш повному і всебічному дослідженню такого багатоаспектного і досить складного явища, як право, яке постійно буде вимагати нового переосмислення²².

Науковому фактору у правотворчій, правореалізаційній і правозастосовній діяльності має відводитися належне місце. Тільки розуміння важливості наукового аналізу, удосконалення методології досліджень сучасного права, використання можливостей компаративістики може забезпечити потрібний зв'язок між юридичною наукою й освітою, юридичною практикою та правовою системою загалом²³, однак чи не ключову роль у досліджуваній сфері відіграє управління. Зокрема, вітчизняним освітнім інституціям бракує ефективних форм управління, застосування дієвих засобів заохочення і стимулювання

¹⁹ Там само.

²⁰ Матвійчук В.К. Актуальні проблеми юридичної науки 2010. *Юридична наука*. 2011. № 1 (1). С. 14.

²¹ Ковальчук О.М. Перспективи розвитку вітчизняної юридичної науки щодо праворозуміння. *Альманах права*. 2020. Вип. 11. С. 112. URL: http://almanahprava.org.ua/files/almanah-prava.-vipusk-11-_2020_.pdf

²² Там само. С. 115.

²³ Бошицький Ю.Л., Чернецька О.В. Поглиблення наукових досліджень сучасного права: вимога часу та засіб оптимізації юридичної освіти в Київському університеті права НАН України. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 4.

роботи науково-педагогічних працівників, передусім викладачів-новаторів у їхніх творчих пошуках, конструюванні оригінальних авторських програм, створенні власних технологій навчання, допомоги у плануванні й організації педагогічних експериментів, організації системних міжнародних обмінів і стажувань у різних університетах світу, забезпеченні сприятливих можливостей та умов для підвищення фахово-педагогічної кваліфікації; більш демократичних засад організації навчально-виховного процесу²⁴.

Говорячи про зміст системи правового виховання та навчання, вважаємо, що сьогодні юридична освіта, наука і практика стоять перед необхідністю вдосконалення системи ціннісних орієнтирів суспільства, суттю та стрижнем яких повинно стати право. Розробляючи основні напрями реформи сучасної освітньої системи, необхідно передбачити включення нових підходів до праворозуміння у зміст сучасної вищої освіти. Слід враховувати використання принципово нових методів, а саме філософської інтеграції знань про державу і право, специфіку правового регулювання суспільних відносин, соціальної спрямованості права, забезпечити висвітлення права зі світоглядних позицій. Необхідність змін полягає у трансформації визначальної ідеологічно-філософської парадигми: від тоталітарного догматичного бачення сутності права до формування критично налаштованого до права громадянина. Критика – це не заперечення права, а постійний аналіз його як системи цінностей²⁵. Вищі навчальні заклади повинні стати інструментами змін інститутів державної влади, які гостро потребують легітимних структурних перетворень відповідно до викликів сьогодення. В українських вишах поки що зберігається потужний інтелектуальний потенціал, здатний створювати інновації та здійснювати наукові прориви. Юридична освіта повинна взяти активну участь у формуванні соціокультурного простору, необхідного для підготовки юристів і державних менеджерів нового типу. Юридичні факультети й університети повинні стати справжніми центрами правового життя країни. Якщо українська політична еліта дійсно зацікавлена в побудові правової демократичної держави, то вона повинна допомогти їм ствердитися в цій якості. У свою чергу, юридична освіта зможе сильніше впливати на трансформаційні процеси в нашій державі²⁶.

Серед самостійних напрямів розвитку сучасного правознавства також слід виділити дослідження євроінтеграційних проблем розвитку

²⁴ Артикуца Н.В. Інноваційний потенціал розвитку вищої юридичної освіти в Україні. *Вища освіта України*. Темат. вип.: Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору / АПН України, Ін-т вищої освіти; відп. ред. вип. І.П. Манюха. Київ : Гнозис, 2008. С. 19.

²⁵ Ладиченко В. Проблеми та перспективи сучасної вищої юридичної освіти. URL: <http://www.pravnuk.info/urukrain/1238-problemi-ta-perspektivi-suchasno-vishho-yuridichno-osviti.html>.

²⁶ Там само.

та функціонування правової системи. Основними проблемами сучасного правознавства стали євроінтеграційні проблеми розвитку правової системи, забезпечення прав і свобод, правопорядку, законності, гармонізації законодавства, підвищення рівня правової культури, які разом відбивають як соціальну проблематику кризового суспільства в Україні, так і напрями правових досліджень²⁷.

На сучасному етапі ключовим ланцюгом стає розробка на загальнотеоретичному рівні, а також і на рівні спеціальних юридичних дисциплін проблематики оптимальних юридичних конструкцій, які на основі засадничих правових ідей, світової юридичної культури та сучасного практичного досвіду здатні забезпечити соціальний прогрес і діяльність правоохоронних органів. Це насамперед юридичні конструкції правопорушення, юридичної відповідальності, законності, правопорядку, правових відносин, механізму правового регулювання тощо²⁸.

2. Напрями модернізації вітчизняної правової науки

Важлива роль також належить взаємозв'язку розвитку юридичної науки з основними напрямками розвитку та модернізації юридичної освіти. У юридичній науці тривалий час існує «негласна» традиція орієнтації дисертаційних досліджень виключно на модернізацію законодавства. Своєрідною мантрою в усіх без винятку авторефератах дисертацій стала теза про те, що відповідний рукопис може бути використаний у навчальному процесі при підготовці відповідних розділів підручників, посібників, практикумів із відповідних навчальних дисциплін. З одного боку, це слід сприйняти позитивно. Натомість реального впливу навіть достатньо скромних із погляду інноваційних потенцій наукових досліджень ми не спостерігаємо, тому одним із головних завдань майбутньої реформи та Концепції має стати перегляд умов і вимог до якості юридичних досліджень, щоб змінити ситуацію, і найголовніше – щоб сприяти встановленню прямого зв'язку між науковими дослідженнями та розвитком освітніх планів, технологій і методів у правничій освіті. Юридична наука повинна працювати на правничу освіту, використовуючи як прямі способи, так і опосередкований вплив. Як свідчить досвід функціонування правничих шкіл США, кар'єрне зростання викладача напряму пов'язане із його науковими здобутками у формі опублікованих монографій і статей у престижних фахових виданнях, зміст яких вони потім перетворюють у наповнення нових навчальних курсів²⁹.

²⁷ Гусарев С.Д., Потапов Г.Г. Актуальні питання сучасного розвитку юридичної науки в Україні. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2008. № 4. С. 36.

²⁸ Там само. С. 38.

²⁹ Барабаш Ю. Аналіз проекту Концепції реформування юридичної освіти в Україні в світлі отриманих відгуків за результатами регіональних обговорень. 2017. С. 18.

Питання про правову природу освітнього права дослідив С. Мосьондз. Юридична наука не завжди орієнтується на потреби суб'єктів правозастосовчої діяльності, яких навряд чи задовольнить термін «комплексна галузь права» під час вирішення правових спорів, у нашому випадку, за участю суб'єктів наукової діяльності, оскільки суддям необхідно чітко розуміти правову природу спірних правовідносин, яка, зрозуміло, не може бути комплексною. Хибне визначення правової природи спірних правовідносин, як наслідок, призводить до порушення права фізичних і юридичних осіб на судовий захист порушених прав³⁰. Сьогодні в Україні сформована системи нормативних актів, покликаних регулювати порядок організації та діяльності суб'єктів публічної адміністрації, спрямованої на реалізацію державної політики у сфері освіти. Виконуючи названі завдання, публічна адміністрація тим самим сприяє забезпеченню та реалізації права на освіту громадян України, зафіксованого у Конституції України. Сукупність таких правових норм і об'єднується у рамках освітнього права, сформованого у межах особливого адміністративного права України³¹.

До ключових аспектів розвитку юридичної науки також слід віднести зростання питомої ваги порівняльно-правових досліджень та удосконалення іншої правової методології. Як вказує В. Дудченко, вивчення порівняльного права дозволяє по-новому, нетрадиційно підходити до вивчення чинних норм національного права, які страждають від обмеженості через партикуляризм національної доктрини. Сучасне порівняльне право, акумулюючи досвід чинних правоустроїв країн світового співтовариства, дозволяє не лише використовувати різні варіанти рішень конкретної юридичної проблеми, але й розглядати їх в історичному аспекті і, надаючи тим самим можливість, оцінити через порівняння ефективність рішення, яке приймається на національному рівні. Таке має сприяти тому, що рішення певної національної юридичної проблеми буде прийматися лише після критичної оцінки результатів дослідження того, як вирішується ця проблема в інших країнах із високою правовою культурою³². Правопізнання не може здійснюватися емпірично, а лише трансцендентно. Трансцендентними методами є філософська антропологія, онтологія, герменевтика, епістемологія, екзистенціалізм. Ці методи є невід'ємними передумовами й органічними складниками праворозуміння,

³⁰ Мосьондз С. Освітнє право України у контексті європеїзації освіти. Європеїзація української юридичної освіти. *Матеріали конференції у рамках Німецько-українського правознавчого діалогу* / уклад. Т. Манн. Т. 2: українська версія. Universitätsverlag Göttingen, 2016. С. 36.

³¹ Там само. С. 38.

³² Дудченко В.В. Традиції та новачі сучасної юридичної науки. Сучасна юридична освіта: досвід минулого – погляд у майбутнє. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 жовтня 2016 р.)*. Одеса, 2016. С. 16.

правотворення і правореалізації. Їхнє застосування долає недостатність емпіричного правопізнання і через теорію гештальта дає змогу зрозуміти право у його цілісності й найглибшій сутності³³.

Для сучасної вітчизняної правової науки, яка приділяє певну увагу спеціальним юридичним методам, все ж важливою проблемою залишається методологія галузевих юридичних наук, що є найменш досконалою. У галузевій науці відсутні спеціальні монографічні дослідження методології, часто галузеві методи підміняються загальнонауковими чи спеціальними юридичними методами, спостерігається підміна предмету пізнання предметом правового регулювання, ототожнення наукової галузі із навчальною дисципліною; часто у літературі просто подається перелік методів та описуються правові явища. Це може також бути свідченням відсутності галузевого методу чи знань про нього, а такий метод має бути провідним у галузевих дослідженнях (інші – факультативними) і визначатися предметом цієї наукової галузі. Відсутність такого методу може бути і свідченням відсутності сформованої, самостійної галузі правової науки, наявності лише напряму наукового дослідження³⁴. Нагального розв'язання потребує і така проблема, як депарадигмальність вітчизняної правової науки: хаотичність наукових досліджень; відсутність власних фундаментальних концепцій, запозичення парадигмальних позицій із зарубіжної правової науки; відсутність сталих науковачих критеріїв, наукової методології тощо. Аналіз вітчизняної юридичної літератури свідчить не лише про стан запозичення елементів відповідних парадигм: правової держави, прав людини, юридичного праворозуміння, верховенства права та ін., але й про відсутність наукових оцінок щодо можливостей та особливостей їх застосування у національній правовій системі. Спостерігається також заміна власних фундаментальних концепцій науковими ідеологемами. Це може бути загрозовим для подальшого розвитку науки, створювати перешкоди для реагування наукової спільноти на нові проблеми, які потребуватимуть наукового дослідження й оцінок, створення нових парадигм³⁵.

Надалі без достатніх наукових обґрунтувань прискорюється розвиток законодавчого та нормотворчого процесу як загалом, так і в окремих його напрямках за відсутності належних науково-концептуальних засад прийняття значної частини законів, які не вписуються у систему сучасного права і законодавства. Тож не випадково у сучасному законодавчому процесі з'явилися лозунгові закони, що містять узагальнюючі норми – ідеї з невизначеним колом правового регулювання суспільних правовідносин, відвертим

³³ Там само. С. 16–17.

³⁴ Луць Л. Сучасна українська правова наука: деякі проблеми та перспективи. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2. С. 25.

³⁵ Там само.

ігноруванням позитивних наукових новацій сучасного правознавства, які негативно впливають на ефективність правозастосовчої практики, оскільки віддалені від реального життя та правових інтересів громадян, держави та корпоративних потреб юридичних осіб. Такий підхід абсолютно не сприяє розвитку системи національного законодавства та практики його застосування³⁶.

Перед сучасною українською правовою наукою стоїть завдання подолання не лише заідеологізованості, міфологізованості та псевдонауковості, стану депарадигмальності, стихійності та методологічної недосконалості, а й посилення інноваційних напрямів наукових досліджень, створення нових наукових парадигм, формування сталої методологічної основи, що дозволить досягнути стану наукової зрілості правової науки в Україні як системи знань і способів і засобів конструювання правової дійсності³⁷. Конститууючи себе як науку гуманітарну, наше правознавство недостатньо звертає увагу на свою методологічну специфіку, неявно передбачаючи в цьому аспекті певну очевидну спільність усіх гуманітарних наук. Водночас наголошення на методологічних особливостях правознавства як гуманітарної науки може виявитися недостатнім для розуміння його своєрідності. Не випадково теоретики завжди невимушено і достатньо розгорнуто обговорювали діалектичний, історичний, конкретно-соціологічний методи теорії права, але відчували певні труднощі стосовно характеристики власне юридичних методів³⁸.

Правова проблематика в останньому контексті має розглядатися у безпосередньому зв'язку із соціалізацією індивідів, особливостями менталітету та національної правової культури, становленням інституцій громадянського суспільства, демократизацією політичного життя, участю громадян у правоутворенні – виявленні потреби у правовому регулюванні суспільних відносин, формуванні соціальних очікувань щодо його спрямованості та змісту, обговоренні проєктів законів та інших нормативно-правових актів, а також у реалізації та оцінці ефективності законодавства³⁹.

На сьогоднішньому рівні розробки обговорюваної проблеми визначати методологічну специфіку юридичної науки доводиться головним чином у гіпотетичному плані. Цілком можливо, що у майбутньому відповідні дослідження дозволять дійти висновків про

³⁶ Фелді О.В. Сучасний стан та шляхи розвитку української юридичної науки. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=648.

³⁷ Луць Л. Сучасна українська правова наука: деякі проблеми та перспективи. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2. С. 26.

³⁸ Кельман М.С. Проблеми методології юридичної науки у співвіднесенні з відповідною проблематикою інших наук. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=648.

³⁹ Петришин О. Проблеми соціалізації правової науки. *Право України*. 2010. № 4. С. 140.

відсутність методологічних особливостей правознавства, окрім традиційно означеної специфіки його об'єкта, проте не можна виключити й зворотне – виявлення своєрідності науки права не тільки порівняно із гносеологічним ідеалом природничонаукових досліджень, але й із пізнанням у інших гуманітарних сферах⁴⁰. У сучасній юридичній літературі помітне розширення спектра філософських засад і методологічних підходів до юридичних досліджень. Інтерпретація цих змін як тенденції у динаміці нашої наукової правосвідомості дозволяє розглядати як основний процес, що визначає філософсько-методологічну ситуацію сучасного вітчизняного правознавства, його перехід від моністичної методології до філософсько-методологічного плюралізму⁴¹. Із множинності методів вивчення права виходило й радянське правознавство. Такі уявлення були доволі глибоко розроблені щодо підходів, загальнонаукових і окремих наукових методів дослідження права, однак у філософському плані, у своїх онтологічних уявленнях, гносеологічних принципах і установах ми були та й загалом залишаємося «методологічними моністами». Конкуренція філософських систем, яка розгортається у сучасній науковій правосвідомості, звернення правознавців до різних світоглядних уявлень і гносеологічних ідей дозволяють говорити про початок формування в нашому правознавстві саме філософсько-методологічного плюралізму, що ми трактуємо як процес переходу від моністичної методології до філософсько-методологічного плюралізму⁴².

Сучасна методологія права (і правознавства) має застосовувати категорію «комунікативності» як одну з основних засад подальшого вдосконалення юридичної науки та практики. Комунікативістика (як методологічний підхід) робить право не лише соціальним, державницьким інститутом, а й інструментом регуляції поведінки людини, чинником розкриття в ній особистісних якостей (самоіснування) і водночас критерієм розумного узгодження з аналогічними рисами інших осіб, що виводять його у цілком раціональне нормативне поле як надійний засіб регулювання. Дослідження цього пласту проблем, безперечно, дасть праву поштовх для подальшого розвитку його гуманістичної місії. Водночас треба зауважити, що комунікація демонструє природну потребу реалізації діалогової властивості соціальних відносин, тоді як позитивістська характеристика цих відносин має доволі «меркантильне» закорінення у практичній доцільності (прагматизмі). Правовий прагматизм відображає практичну (і навіть

⁴⁰ Кельман М.С. Проблеми методології юридичної науки у співвіднесенні з відповідною проблематикою інших наук. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=648.

⁴¹ Кельман М.С. Сучасні методологічні уявлення про розмаїття правової проблематики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2015. № 827. С. 151.

⁴² Там само.

практицистську) спрямованість права як відповідь на виклики сьогодення і може слугувати методом надання правовим дослідженням більш прикладного спрямування, де досвід, факти, реальна дійсність відіграли би свою позитивну роль, однак все ще залишається проблемою правової науки потреба вдосконалення фактологічної парадигми досліджень, їхньої доказової, емпіричної бази, без чого теоретичні висновки здебільшого страждають бездоказовістю, недостатньою аргументованістю. В ідеалі кожне наступне дослідження має орієнтуватися на попереднє і водночас формувати новий дослідний апарат. Цей аспект посилює практичну спрямованість кожного наступного правового дослідження й актуалізує буттєвий зміст права, який зазнає постійних змін, однак реально не завжди продукується нове знання, а наявне накопичення знань не задовольняє потреби сучасної науки. Новітня теорія права потребує синтезу всього спектра сучасної юридичної практики, узагальнення досягнень конкретних галузевих правових наук, щоби бути спроможною прогнозувати ймовірні правові інциденти й розробляти рекомендації для подальшого розвитку права⁴³.

Науково ґрунтовнішим повинен стати вплив правової науки на процес проведення реформ, невідкладними залишаються проблеми становлення із сучасної правової системи України, удосконалення законодавства на принципах демократії, осмислення феномена прецедентного права, оскільки до цього спонукують рішення, прийняті Європейським судом з прав людини. Упорядкування самої правової системи держави спонукає вчених приділяти більше уваги питанням системи й систематизації нормативно-правових актів України, їх співвідношенню, визначенню їхнього регулятивного потенціалу. Учені можуть і повинні більш ґрунтовно впливати на розробку концепцій законодавчих актів, науково супроводжувати їхнє прийняття⁴⁴. Головними напрямками розвитку науки теоретико-правової спрямованості стане вирішення проблем – втілення у правову практику принципу верховенства права, Конституції України та її законів, реалізації конституційних принципів щодо визнання людини вищою соціальною цінністю, народного суверенітету, поділ влади, ідеологічного, економічного й політичного різноманіття, безпосередньої реалізації конституційних норм. З огляду на це юридична наука колись повинна визначити оптимальні параметри державної влади й місцевого самоврядування в Україні, розробити пропозиції щодо ефективних механізмів взаємодії владних структур⁴⁵. Варто приділити увагу

⁴³ Яценко В.А., Балинська О.М. Методологічна парадигма сучасної правової науки в Україні. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 4 (10). С. 19. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3486/1/03.pdf>.

⁴⁴ Миронюк О.І. Пріоритетні напрями розвитку правової науки у період її реформування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2012. № 2 (1). С. 269.

⁴⁵ Там само. С. 270.

визначенню пріоритетності завдання з формування галузей теоретико-правової спрямованості, які повинні забезпечити функціонування й розвиток цивільного суспільства як автономної й щодо незалежної від державної влади системи соціальних відносин між юридично рівними й вільними суб'єктами у всіх сферах життєдіяльності людини, включаючи насамперед підприємницьку діяльність.

ВИСНОВКИ

Основою побудови Загальної частини Основ законодавства України про освіту і науку повинні стати Закон України «Про освіту»⁴⁶ та Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність»⁴⁷. Призначенням юридичної науки можна назвати те, що вона є науковим орієнтиром для практики державного і правового будівництва й усвідомлення відповідних суспільних процесів і явищ, а ґрунтується на юриспруденції та юриспруденції інших країн. Правнича наука великою мірою розвивається через практичну діяльність представників правничої професії: через правозастосування та тлумачення юридичних норм. Тому невід'ємною місією університетів загалом і правничих шкіл зокрема є вільний науковий пошук і передання знань через поєднання досліджень, навчання та практичного досвіду, в т. ч. шляхом залучення до викладацької та дослідницької роботи представників правничої професії. Наукові дослідження в галузі права мають здійснюватися переважно у правничих школах і сприяти більш якійс підготовці правника, набуттю ним навичок наукового мислення, а також мати прикладний характер. Правничі школи мають сприяти якомога ширшому залученню здобувачів вищої юридичної освіти до прикладних наукових досліджень, участі у студентських наукових товариствах тощо. Професійні правничі спільноти мають сприяти прикладному характеру досліджень і розвитку вмінь і навичок здійснення наукових досліджень у сфері права. Державне фінансування наукових досліджень із права передбачається проводити переважно за грантовим принципом, з урахуванням цілей державної політики, інституційної спроможності правничої школи та її рівня академічної доброчесності. У сфері юридичної науки гарантується свобода наукових досліджень із дотриманням принципів академічної доброчесності. Наукові дослідження у сфері права мають бути спрямовані на інтеграцію в європейський науковий простір⁴⁸.

⁴⁶ Про освіту : Закон України від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

⁴⁷ Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.

⁴⁸ Концепція розвитку юридичної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/koncepciya-vdoskonalennya-pravnichoji-yuridichnoji-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>.

Особливостями розвитку сучасної юридичної науки виступають: 1) соціологізація сучасної юриспруденції; 2) зумовленість напрямів розвитку юридичної науки різними типами праворозуміння; 3) дослідження євроінтеграційних проблем розвитку та функціонування правової системи; 4) взаємозв'язок розвитку юридичної науки з основними напрямками розвитку та модернізації юридичної освіти; 5) зростання питомої ваги порівняльно-правових досліджень та удосконалення іншої правової методології. У реформуванні сучасної правничої освіти в Україні ключову роль відіграють такі аспекти: 1) нормативно-правовий аспект, який передбачає формування цілісного Стандарту у сфері підготовки правників, включаючи визначення у ньому не лише вузькопрофесійних, а й загальних компетентностей, які базуються на загальнолюдських цінностях, європейських і міжнародних стандартах у сфері відношення до правового статусу особи; 2) організаційно-управлінський аспект, що має на меті модернізацію управління у сфері підготовки правників, а також сутності та змісту самоврядних засад, на базі яких здійснюють науково-педагогічну діяльність заклади вищої освіти, які забезпечують підготовку правників. Провідна роль у цій сфері повинна належати науковій складовій частині та науковим школам, сформованим на базі вказаних закладів.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена висвітленню методологічної специфіки юридичної науки, а також стосується наукових підходів до визначення основних проблем правознавства. Окрема увага приділена визначенню завдань юридичної науки, інноваційних напрямів наукових досліджень, а також формулюванню висновків і пропозицій, спрямованих на вдосконалення результатів юридичних наукових досліджень. За результатами дослідження автор вважає, що подальша трансформація юридичної освіти в Україні має такі особливості, як: гуманізація, утвердження моральних і професійних компетентностей правника; потреба у визначенні уніфікованих стандартів у сфері вищої юридичної освіти; поєднання європейських і національних підходів у підготовці правників; першочергове урахування потреб практики та подальше посилення практичної підготовки фахівця у галузі права; поєднання зусиль державних і самоврядних професійних органів у визначенні стандартів, за якими повинна надалі здійснюватися підготовка юристів.

Потрібні радикальні зміни у структурі, змісті, організації та технології навчання, а також у збільшенні в освітніх програмах питомої ваги практичної підготовки. Основним завданням правника визначено утвердження верховенства права через захист прав і свобод людини. Концептуальними є питання порядку регулювання правничих професій. Закони України «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійну освіту», «Про професійну

(професійно-технічну) освіту», «Про вищу освіту» мають стати основою для формування розділів 3-10 Особливої частини Кодексу законів України про освіту та науку, але з подальшим вдосконаленням змісту, який стосується визначення сфер правового регулювання в окремих сферах освіти та науки. Таким чином, уніфікація законодавства України про освіту, науку та науково-технічну діяльність сприятиме формуванню єдиного підходу до правового регулювання та розробки заходів державної політики у цій галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабаш Ю. Аналіз проекту Концепції реформування юридичної освіти в Україні в світлі отриманих відгуків за результатами регіональних обговорень. 2017. 33 с.

2. Артикуца Н.В. Інноваційний потенціал розвитку вищої юридичної освіти в Україні. *Вища освіта України*. Темат. вип.: Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору / АПН України, Ін-т вищої освіти; відп. ред. вип. І.П. Маноха. Київ : Гнозис, 2008. С. 17–23.

3. Андрейцев В. Сучасна правнича наука та освіта: на шляху до Болонського процесу. URL: <http://library.uipa.edu.ua>.

4. Бошицький Ю.Л., Чернецька О.В. Поглиблення наукових досліджень сучасного права: вимога часу та засіб оптимізації юридичної освіти в Київському університеті права НАН України. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 4–7.

5. Гусарев С.Д., Потапов Г.Г. Актуальні питання сучасного розвитку юридичної науки в Україні. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2008. № 4. С. 35–40.

6. Дудченко В.В. Традиції та новачі сучасної юридичної науки. Сучасна юридична освіта: досвід минулого – погляд у майбутнє. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 жовтня 2016 р.)*. Одеса, 2016. С. 14–17.

7. Калашник О.М. Проблеми інтеграції юридичної науки і освіти. Сучасна юридична освіта: досвід минулого – погляд у майбутнє. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 жовтня 2016 р.)*. Одеса, 2016. С. 90–92.

8. Калюжний Р.А., Шапенко Л.О. Юриспруденція: від витоків до сучасності. *Юридичний вісник*. 2016. № 3 (40). С. 32–39.

9. Кельман М.С. Проблеми методології юридичної науки у співвіднесенні з відповідною проблематикою інших наук. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=648.

10. Кельман М.С. Сучасні методологічні уявлення про розмаїття правової проблематики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2015. № 827. С. 148–152.

11. Ковальчук О.М. Перспективи розвитку вітчизняної юридичної науки щодо праворозуміння. *Альманах права*. 2020. Вип. 11. С. 111–117. URL: http://almanahprava.org.ua/files/almanah-prava.-vipusk-11-_2020_.pdf.

12. Козюбра М. Праворозуміння: поняття, типи та рівні. *Право України*. 2010. № 4. С. 10–21.

13. Концепція розвитку юридичної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/konceptsiya-vdoskonalenny-apravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>.

14. Копиленко О.Л., Дмитрієв А.І. Правова доктрина в механізмі правового впливу: міжнародно-правовий вимір. «*Правова доктрина: міжнародний досвід та практична реалізація в Україні*»: матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 22 травня 2019 р. Маріуполь: МДУ, 2019. С. 21–22.

15. Ладиченко В. Проблеми та перспективи сучасної вищої юридичної освіти. URL: <http://www.pravnuk.info/urukrain/1238-problemi-ta-perspektivi-suchasno-vishho-yuridichno-osviti.html>.

16. Луць Л. Сучасна українська правова наука: деякі проблеми та перспективи. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2. С. 20–26.

17. Майданик Р. Стратегія реформування юридичної освіти в Україні. Європеїзація української юридичної освіти. *Матеріали конференції у рамках Німецько-українського правознавчого діалогу*. Т. 2: українська версія / уклад. Томас Манн. 2016. С. 23–35.

18. Матвійчук В.К. Актуальні проблеми юридичної науки 2010. *Юридична наука*. 2011. № 1 (1). С. 14–19.

19. Миронюк О.І. Пріоритетні напрями розвитку правової науки у період її реформування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2012. № 2 (1). С. 268–273.

20. Мосьондз С. Освітнє право України у контексті європеїзації освіти. Європеїзація української юридичної освіти. *Матеріали конференції у рамках Німецько-українського правознавчого діалогу* / уклад. Т. Манн. Т. 2: українська версія. Universitätsverlag Göttingen, 2016. С. 35–41.

21. Нагребельний В.П. В авангарді української академічної юридичної науки. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 9–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2019_10_4.

22. Петришин О. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин. *Право України*. 2010. № 3. С. 24–36.

23. Петришин О. Право як соціально-юридичне явище: до постановки проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 4 (51). С. 3–18.

24. Петришин О. Проблеми соціалізації правової науки. *Право України*. 2010. № 4. С. 133–142.

25. Плавич В.П. Право на сучасному етапі розвитку юридичної науки. URL: <http://vuzlib.com/content/view/1078/112/>.

26. Плавич В.П. Становлення і розвиток сучасного права в умовах глобалізації. *Правова держава*. 30/2018. С. 28–35. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/132827/137202>.

27. Про освіту : Закон України від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

28. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.

29. Фелді О.В. Сучасний стан та шляхи розвитку української юридичної науки. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=648.

30. Яценко В.А., Балинська О.М. Методологічна парадигма сучасної правової науки в Україні. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 4 (10). С. 12–20. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3486/1/03.pdf>.

Information about the author:

Humeniuk T. I.,

Doctor of Historical Sciences, Associate Professor,

Professor at the Department of Law

King Danylo University

35, Yevhen Konovalets str., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine